

BÚCSÚ SÁRA SÁNDOR BARÁTOMTÓL

„Föl-földobott kő, földedre hullva,
Kicsi országom, újra meg újra
Hazajön a fiad.”

Sándor!

Nyár volt, mikor átmentem Hozzátok, és megálltam a kertkapuban. Néztelek. A diófa alatt ültél, széles karimájú szalmakalapodon villódzott a leveleken átszűrődő napfény, mint egy impresszionista festményen. A ragyogó kék égbolton ott felejtett kis felhőfoltot figyelted, hosszan, szűkre összevont szemmel, ahogy a festők és az operatőrök szokták. Kis fényképezőgép lógott a nyakadban.

Melletted az a nagy kő, az a Pannon-tenger mélyéről felvetődött vulkándarab ott, a Balaton-felvidéki Köveskálon, – hűséges társad volt elmélyült tűnődéseid óráiban, ahogy körbejárattad tekintetedet a toscanai szépségű tájon. Ültél a szótlan csendben, de távoli neszekre figyeltél. Valahonnan, *könyörtelen történelmi idők* ködfüggönye mögül drámai zajok közeledtek. A szabadság hívó szavától megittasodott *huszárok* lovas rohama a sziklás hegyek között; a halálba küldött honvédeink golgotája a negyven fokos fagyban, pusztulásuk a gyilkos *pergőtűzben*; a hadak útjára kergetett ártatlan asszonyok és gyermekek, akik szeméből már kiapadt a könny, és csak az *út siratta őket*; messzi lágerrek barakkjaiból hazaverődött *nehézsorsúak memento*-vallomásai. Tájképek csata közben és csata után. És arcok, arcok. Odagyűltek köréd, bebocsátást kértek készülő filmjeidbe, éberén figyelték a forgatókönyvbe írt mondataidat, hogy Rád bízott történeteikkel belevéssék magukat az emlékezetünkbe – visszavonhatatlanul.

A Főiskolán, ahol először találkoztunk, nem taníthattál minket, frissen felvetteket, mert '56-ban tagja voltál a forradalmi bizottságnak, de már első óráinkon a Gaál Istvánnal együtt készített legendás diplomafilmekből, a Pályamunkásokból tanultuk a mesterség csínját-bínját. Lelkesedtünk érte.

Akkoriban minden magyar film születése ünnep volt számunkra is, akik még csak a partvonalról figyelhettük a „nagyok”, a mestereink játékát. Hát még mikor megjelentek kortársaink filmjei, melyeket közös nemzedéki élmény fűzött egymáshoz. A balázs bélás nemzedéké. Köztük olyan filmek köszönhetik Neked, Sándor különleges, újszerű képi világukat, mint a „Sodrásban – Gyerekbetegségek – Apa – Ünnepnapiok – Tűzoltó utca 25. – Szindbád”. Közelről láthattam, ahogy egy nemcsak nemzedéki, de szellemi egymásra találásban megfogant a magyar filmművészet immár klasszikus remeke, a Kósa Ferenc által rendezett „Tízezer nap”, amelynek Csoóri Sándor írói, Te pedig operatőri társalkotója voltál. Ekkortájt, –többek között – a cenzúrával folytatott állhatatos küzdelmek során köttetett hármótok egész életre szóló alkotói szövetsége és barátsága, amelynek – szerencsémre – én is vonzáskörébe kerültem, s igaz barátokra leltem.

Fél évszázad messzeségéből is magam előtt látom, ahogy a Dózsa-film, az „Ítélet” helyszíneit keresve beautóztuk a hajdan volt Magyarország egymástól határsorompókkal elrekesztett tájait – Ti hárman, s én, az asszisztens. Együtt.

Nem hagytad magad siettetni, hogy alaposan szemügyre vehesd a fenséges erdélyi hegyeket, a völgybe bújó falvak szoros utcáin sorakozó székelykapukat, a felvidéki erődtemplomokat. Gyakran megállítottad a kocsit, kiszálltál s türelmesen kerested a legjobb nézőpontot, ahonnan képbe sűrítethetted, amit éreztél. Nem is a lenyűgöző látvány volt legerősebb élményed. Hanem az emberek. A drámákkal terhes élettörténeteik, amelyek félve,

töredékesen, de mégiscsak kikíváncsoztak belőlük és megosztották azokat a meglepetésszerűen, váratlanul odavetődött anyaországi filmesekkel. Velünk, Sándor. Késő éjszakába érő baráti beszélgetéseinknek még a csendjei is arról szóltak, hogy összetartozunk. Ezerkilencszáz-hatvannyolcat írtunk.

Megszületett első, önéletrajzi ihletésű játékfilmed, a „Feldobott kő”. Máig nem tudok betelni vele, pedig majd minden évben megnézem azóta is. Csupa felkavaró, személyesen megélt élményedről szól, a Rákosi-éra hétköznapi terrorjáról, a téveszbe kényszerített tanyasiak kiszolgáltatottságáról, a gyalázatos cigányüldözésről – de a film egészéből sugárzik főhősének alkotójának embersége. Ezért is szeretem.

„Feledheted-e ezeket az arcokat?” – Így szól Sára Sándornak a „Feldobott kő”-ben önmagával szembeszegezett kérdése. „Majd számon kéri tőled a történelmet és igazuk lesz. Kérd számon a történelemtől az embert és igazad lesz. És kérd számon magadtól is.”

Ennek a művészi vállalásnak jegyében születtek emlékezetes dokumentumfilmjei.

Már a korai „Pro Patria” című filmverse is, amely tiltakozás a háború, minden háború borzalmai ellen, – vádbeszéd a szoborba öltöztetett hamis, hazafiaskodó pátoz ellen, és rekviem a vágóhídra hajtott katonákért, akik még utoljára belénk kapaszkodnak kétségbeesett tekintetükkel, mielőtt végleg elnyelné őket a tömegsír.

Aztán a második magyar hadsereg doni pusztulásáról valló Krónika, amelynek teljes változatát Sándor három álló napon át vetítette a szűk baráti körnek. Máig nem felejthetem azt a megkapó történetet, amely egy magyar katonának, egyébként költőnek egy sorsüldözött ukrán asszony iránti, valószínűtlennek tűnő, ám mégis igaz szerelméről szól az öldöklő háború közben. Szovjet intervencióra épp e miatt tiltották le a televízió műsoráról.

A bukovinai székegyházak vészőfutását bemutató „Sír az út előtt” a sztálini Gulag magyar áldozatairól megemlékező dokumentumfilmek hosszú sora. Az 56-os forradalomról és a megtorlásról szóló „Aki magyar, velünk tart”. Folytathatnám...

E megrázó erejű élettörténetek – egyben bizonyító erejű tanúvallomások a történelmi léptékű perekben, különösen a diktatúrák tetemre hívásában. Nem csoda, ha a megfélemlített tanúk hosszú hallgatásra ítéltettek, de megnyíltak, mikor Sára Sándor az igazságkeresés szándékával és empátiával fordult feléjük. Megérezték, hogy úgy bízhatnak benne, mint önmagukban.

Sándor!

Eltelt huszonöt év a Dózsa-film óta, és lám, újra együtt jártuk Veled az ismerős tájakat. Te, az elnök vezetted a hajdani Duna Televízió alkotó csapatát. Ragaszkodtál hozzá, hogy ne csak a képernyőn keresztül, de személyesen is találkozzunk azokkal a határainkon kívül rekedt magyarokkal, akikből hűséges nézőink tábora verbuválódott. Akik úgy szomjazták a hozzájuk magyarul, őszintén szóló műsorainkat, mint kimerült vándor a forrásvizet. Hozzájuk köszöntünk be minden nap „kék szárnyú sirályokkal” – ahogy Sütő András emblémánkat köszöntőjében elkeresztelte. Velük osztottuk meg örömünket, mikor az UNESCO a világ legjobb kulturális televíziója címét adományozta a Duna TV-nek. És egymással. Veled, aki a valódi értékek iránt elkötelezetten, nyugodt, barátságos légkört teremtve vezetted az összetartozás televízióját. Tudtuk, éreztük akkor is, visszatekintve még inkább, – szerencsések vagyunk, hogy ezt a nemes vállalkozást, egy valódi, független közszolgálati televízió megteremtésének kísérletét Te vezeted. Köszönjük, Sándor, hogy közös munkálkodásunk emléke máig összeköt minket egymással és Veled.

Tisztelt gyászoló egybegyűltek! Sára Sándor családja, barátai, pályatársai, tisztelői!
Akitől ma szomorú szívvel búcsút kell vennünk, olyan markáns emléket hagyott bennünk, amit életünk végéig őrizni fogunk. Nem feledhetjük az arcát. Filmjeiben szigorúság volt, de személyiségéből szeretni való közvetlenség, megbízhatóság áradt. És határtalan életkedv. Erdők, mezők iránti rajongás.

Költői lélek, fogékony minden szépre és igazra. „Európából Európába. Mit viszek magammal?” – ez a pár perces filmvers legsajátabb nyelvén, a képekén vall emberi léptékű hazaszeretetéről. A köveskáli otthonát körülölelő lankákon pompázó mandulafák, a nyári nap sütötte kőkeresztek, a szelíden konduló harangok zenéje, a rozsdás őszből hófehér télbe, majd újra tavaszba forduló természet képei – az élet iránti szeretetét és tiszteletét hirdetik. Úgy hiszem, ez adott néki erőt bajai férfias, zokszó nélküli elviselésére is.

Sándor!

Búcsúzik Tőled a Magyar Művészeti Akadémia. Már az egyesületként működő kezdetek idején ügyvezető alelnöke voltál. Később, elnökségi tagként, aktív részt vállaltál köztestületi alakításában. Film- és fotóművészeti tagozatunkban megszállottan szorgalmaztad a magyar filmművészet maradandó értékeinek megőrzését és népszerűsítését.

Búcsúznak egykori Duna Televízió-béli munkatársaid. Barátaid és pályatársaid. A Magyar Filmművészek Szövetsége, az általad alapított és vezetett Dunaversitas tanítványai és oktatói.

Elégtelenek a szavaim, hogy köszönetet mondjak a sorsnak a Veled való találkozás szerencséjéért és Neked, Sándor, hat évtizednyi hűséges barátságodért.

Az a kő, amit a köveskáli diófa alól előre küldtél, már ott vár Téged a turai szülőházad kertjében.

Ott vigyázza majd hűségesen az álmodat, és örökre megőrzi emlékedet, miképpen megőrizzük mi is, amíg csak megadatik.

Isten Veled, drága Barátom!
Nyugodj békében!

Lugossy László